

Надія Ганудельова
(Пряшів, Словаччина)

ПРИВАТНА КОЛЕКЦІЯ ГУЦУЛЬСЬКИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ МІХАЛА СМЕТАНКИ (село Брутовці, Словаччина): ВИПАДКОВІСТЬ ЧИ ЗАКОНОМІРНІСТЬ?

У статті описано історію приватного музею музичних інструментів Міхала Сметанки в Словаччині, у збірці якого є традиційні гуцульські музичні інструменти. Автор пропонує увазі читача творчий портрет Міхала Сметанки – фольклориста, виконавця та виробника традиційних карпатських аерофонів.

Ключові слова: гуцульські музичні інструменти, Словаччина, традиційні карпатські аерофони, Міхал Сметанка.

In the article history of private museum of musical instruments of Michal Smetanka is described in Slovakia, in collection of that there is traditional hutsuls musical instruments. Given also creative portrait of Michal Smetanka – performer and producer of traditional wind instruments of Carpathians.

Keywords: hutsuls musical instruments, Slovakia, traditional wind instruments of Carpathians, Michal Smetanka.

В статье описывается история частного музея музыкальных инструментов Михала Сметанки в Словакии, в коллекции которого есть традиционные гуцульские музыкальные инструменты. Автор представляет вниманию читателей творческий портрет Михала Сметанки – фольклориста, исполнителя и мастера традиционных карпатских аэрофонов.

Ключевые слова: гуцульские музыкальные инструменты, Словакия, традиционные карпатские аэрофоны, Михал Сметанка.

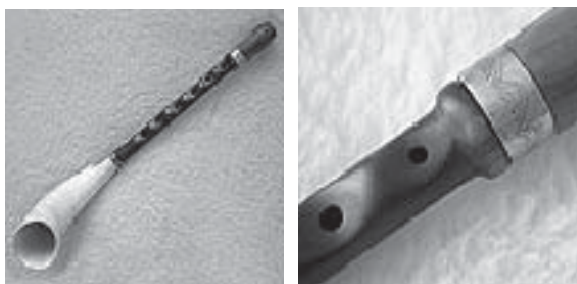
Дослідження традиційної музично-інструментальної культури автохтонного українського населення на теренах Східної Словаччини стає дедалі актуальнішим з огляду на інтенсивну асиміляцію. Означена територія була «випущена» етномузикологами Словаччини з кола наукових зацікавлень. Так, в етнографічному атласі Словаччини поширення флейтових аерофонів без отворів на грифі задокументовано тільки у двох населених пунктах – сс. Гнойне та Велика Поляна. Поширеність натуральних труб документується побіжно (без вказівки на конкретний населений пункт), лише вирізняючи, що до 1945 року були труби, які виготовляли як з кори, так і з рогу тварин [2, с. 95–97]. Аналізуючи матеріали Загальнокарпатського діалектологічного атласу, до якого було залучено 25 населених пунктів Словаччини, 5 з яких належать до місць компактного проживання русинів-українців¹, можемо констатувати, що таких реалій, як дрімба, трембіта, дуда, не зафіксовано взагалі. Поняття «пастуша сопілка» скартографовано

словацькою реалією «*fujara*» в с. Збойне, а в с. Біла над Цірохов ця реалія вживається в значенні словацької довгої триотвірної пищалки. Трохи краща ситуація з реалією «*пищалка*», яка змапована в сс. Баєрівці, Бехеров, Велика Поляна, Збойне та Біла над Цірохов [1, с. 46–55].

На жаль, для українських науковців і дотепер ця територія залишається «*terra incognita*». Тому велике зацікавлення в мене викликала позиція словацького фольклориста Міхала Сметанки, який відшуковує «сліди» традиційної інструментальної культури русинів-українців Словаччини.

З паном Міхалом Сметанкою доля мене звела випадково (?). Спільним знаменником нашої зустрічі стали традиційні пастуші аерофони Карпатського регіону.

М. Сметанка сам виготовляє традиційні аерофони, які поширені в Словаччині – пастуші пищалки з 6-ма отворами на грифі, пищалки лахмітників з 3-ма отворами², фуяру³, серед обертонових флейт – словацьку концовку⁴, пастуші сигнальні роги, окарини, гайдіци⁵, а також професійно грає на цих музичних інструментах.

Словацька гайдіца

Найбільше мене здивувало те, що сам пан М. Сметанка здобув вищу академічну музичну освіту як піаніст на педагогічному факультеті Університету П. Й. Шафарика в Кошице, напрям якої має дуже мало спільного з його теперішньою діяльністю. Як він зізнається, традиційні аерофони його цікавили й вабили ще з дитинства. Тому не випадково свою ригорозну роботу він присвятив саме традиційним словацьким аерофонам і перспективам їх використання у викладацькій практиці, яку успішно захистив і отримав титул доктора педагогіки (PaedDr)⁶.

З 1996 року М. Сметанка активно займається виробництвом, грою та пропагандою традиційного аерофонного музичного інструментарію Словаччини. У 2008 році він був удостоєний високого звання – Короля європейського народного ремесла. До сфери інтересів пана Сметанки належать аерофони не тільки Карпатського регіону, але й таких країн, як Китай, Тибет, Камбоджа та ін.

М. Сметанка – автор і реалізатор проекту «Пробудження словацьких сопілок», головним мотто якого є позиція самого дослідника, що «традиційний музичний інструментарій, зокрема аерофонний, є найкращим ключем до підвищення інтересу молодшої генерації до національної культури».

М. Сметанка є власником музею народних музичних інструментів, до колекції якого входять експонати з різних континентів світу. Так, словацькі традиційні музичні інструменти репрезентовані двома сотнями експонатів, а світовий музичний інструментарій – сотнею. Музей активно діє, тобто на його базі проводяться різного рівня семінари й конференції, так звані *workshopy*, лекції, бесіди, які супроводжуються грою на традиційних інструментах. Складовою цих лекцій є ознайомлення з основними елементами традиційного

словацького одягу. Свій музей, у якому працює родина та ряд добровольців, пан Сметанка з особливим ставленням називає «Сметанково» – це мій світ.

Здійснивши ряд експедицій на Гуцульщину (Верховинський р-н Івано-Франківської обл.), М. Сметанка познайомився з відомими традиційними майстрами й виконавцями на гуцульських інструментах – Михайлом Тафійчуком та Остапом Костюком, а також з іншими музикантами цього району. Ознайомлення з традиційною гуцульською музично-інструментальною культурою пан Сметанка планує продовжувати й реалізовувати у формі експедицій на теренах закарпатської Гуцульщини.

На його замовлення пан Тафійчук виготовив для музею дуду, трембіти, теленки та інші види традиційних сопілок Гуцульщини, таким чином український музичний інструментарій потрапив у приватну колекцію музею музичних інструментів у Словаччині.

Увагу М. Сметанки привернула старовинна технологія виробництва традиційних гуцульських флейтових аерофонів, резонансну цівку яких виготовляли способом випалювання. Ця технологія в минулому була вживана і в Словаччині, але з плином часу була витіснена технікою свердлення. Спільними реліктами гуцульського й словацького музичного інструментарію пан Сметанка вважає відкриті флейти, трембіти, а також дрімби.

На цьому інтерес до карпатського інструментарію в пана Сметанки не закінчився, а, навпаки, отримав потужний імпульс для подальших пошуків. Ядром його зацікавлень є аерофонний музичний інструментарій українсько-словацько-польського пограниччя. У своїх розвідках пан Сметанка вказує на те, що як не парадоксально, але на цій території словацькими етноорганологами майже не зафіксовано жодних аерофонів, хоча на сучасному етапі ще можна фіксувати спогади респондентів про побутування окремих видів аерофонів на території Східної Словаччини. Така суттєва «біла пляма» створює передумови для ґрунтовних етноорганологічних досліджень традиційного музично-інструментарію русинів-українців Східної Словаччини, який становить невід'ємну частину карпатської мозаїки традиційної музичної культури.

Як зазначає пан Сметанка, сучасна мистецька еліта женеться за екзотичними новими тембрами таких інструментів, як діджеріду, тамбура, укулеле, але при цьому має унікальну палітру традиційного музичного інструментарію Карпат, пропагація якого зосереджена в музеях та на фольклорних фестивалях.

Подвижницькими є наміри та вчинки словака Міхала Сметанки, який відшукує респондентів і збирає інформацію «по крихтах» про аерофони українського населення Східної Словаччини. Сподіваємося, що ця ідея буде реалізована за підтримки наукових працівників центру україністики філософського факультету Пряшівського університету.

Література

1. Общкарпатский диалектологический атлас : в 7 т. / Междунар. ред. кол. общкарпат. диалектол. атласа ; НАН Украины ; Ин-т украиноведения ; ред. коллегия : С. Бернштейн (председатель) [и др.]. – Вып. 4 / ред. коллегия : Е. Жеребецкий, Я. Закревская (отв. ред.), П. Лизанец. – Л. : Институт украиноведения, 1993. – 182 с.

2. Etnografický atlas Slovenska. – Bratislava : VEDA, 1990. – 124 s.

3. *Elschek O. Slovenské ľudové pišťaly a ďalšie aerofóny / Oskár Elschek.* – Bratislava : Veda, 1991. – 233 s.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.smetankovo.sk/?page_id=103.

Примітки

¹ *Bajerovce* (укр. – Баєрівці), *Becherov* (укр. – Бехеров), *Velka Polana* (укр. – Велика Поляна), *Zbojne* (укр. – Збойне), *Belá nad Cirochou* (укр. – Біла над Цірохов).

² Триотвірна кістяна пищалка (Н-S. 421.221.12) завдовжки 90–150 мм, два отвори розміщені на чільному боці грифа, а один – на зворотньому. Виготовляються такі інструменти зазвичай з баранячої або свинячої кістки.

³ Фуяра (Н-S. 421.221.12) – довга триотвірна пищалка завдовжки 1000–1800 мм. Крім основного корпусу, має допоміжну цівку, до якої вмонтовано маленьку цівочку – так званий *цецуль* для вдування повітря. Отвори на грифі розміщені в нижній частині інструмента. Фуяри оздоблені орнаментом, який наноситься різьбою, а також випалюванням кислотою.

⁴ Концовка (Н-S. 421.221.11) – традиційна конічна обертонова флейта, яка виготовляється з'єднанням вирізаних з ліщини двох половинок цівки. Інструмент обмотується черешневою або березовою корою. Характерною ознакою концовки є «висунуте» вгору свисткове пристосування.

⁵ Гайдіца (Н-S. 422.211.2) – архаїчний вид народного кларнета з 6-ма+1 отворами на грифі на чільному боці цівки, а один – збоку (для підстроювання за допомогою воску). У верхній кінець цівки вставлений одинарний пищик, а її нижній кінець закінчується розтрубом з коров'ячого рогу. Діапазон гайдіци – d¹–d². Уважається, що такий інструмент у минулому був поширений на значній території Словаччини та використовувався при музикуванні «для себе», під час випасу худоби, а також як інструмент для навчання молодих гайдошів (дударів). Цей інструмент зберігся в музиканта Андрея Мізерака (1897–1977) із с. Лучки-Потоков Шариського району Східної Словаччини.

⁶ Українського еквівалента цього титулу немає. Ідеться про випускника педагогічного вищого навчального закладу, який захистив магістерську роботу, а потім додатково писав так звану рігорозну працю, після успішного захисту якої отримав титул доктора педагогіки.